

FJELL OG VIDDE

Gløtt fra landmålerlivet

Erling Bjørstad

II. VESTFJELLET

På den store fjellvidden som breier seg mellom Dokka og Etna og støttes av Synnfjellet i sør og Skaget i nord har jeg hatt mange teltleire. Den byr så mye denne vidden. Bjørkeskogen glir som lyse tunger innover søkk og daler, smyger seg langs elver og åer og taper seg mot fjellsletter og vide myrer. Her og der topper den seg i høer, høgder og kamper med vidt utsyn og rare fargeskiftninger i kvellsolen. Det glitrer i tjern og vann hvor ørretten vaker, og i krokete åer piler kjøa lynkjapt gjennom svarte kulper. Men i vier og bjørkeris steller rypa med sitt, og oppe på hardfjellet kan du plutselig se det blunke i steinen når du har fått øye på den røde øyekammen til fjellskarven. Det synger og ringler i bjøller fra ku og gjeit, og i sørhallene ligger setrer og setergreuder med folk og livsens stell. Men i Nordbua, Krusgrav og Langsuen og andre febuer lever fe- og driftekarer sitt enkle liv.

Det var bare skyttere, fiskerer og bygdefolk som ennå kjente denne vidden. Storstrømmen hadde ikke dradd farene sine over hverken med bil eller maling. Gode kløvveger og breie far etter drifter og fe og mere kronglete råk etter sau og gjeit var veg vegnettet som var lagt der både med omtanke og innsikt enten det hadde vært menneskers erfaring eller dyrs innstinkt som hadde stukket dem.

Etter en slik veg kommer høysommers tid ruggende to kløvhester med den utrustning og det utstyr som fra rette hold var anbetrodd meg som grunnlag for mitt framtidige liv. Impulsene til mitt eget bidrag hadde jeg nærmest fått fra en tilsendt Veiledning som hadde vakt min interesserte

oppmerksomhet. Citatet av et enkelt avsnitt gjør det lettere å forstå grunnen. ”Detaljøren bør medbringe dobbeltløpet gevær, minst 100 patroner, to fiskegarn, fiskestang og annet nødvendig utstyr til mark- og fluefiske. Han trenger minst to sett undertøy, skjerf, pulsvanter, våtter, islandsk ulltrøye, o.s.v.” Det var ikke rart at jeg allerede fra begynnelsen av fikk det inntrykk at jeg var høyt hevet over jakt- og fiskerett og alle de forordninger som i alminnelighet ansees nødvendige for et velordnet samfunn, og i andre henseender var tatt under armene av et nådig forsyn som i alle henseender la tingene tilrette for en. Begge forutsetninger har bragt meg skuffelser. Lensmenn har jaget meg, og de uundværligste ting har jeg saknet fordi forsynet hadde huller i sin erindringsliste. Således hadde jeg første året i tillid til børsens og fiskeutstyrets foreskrevne berettigelse i utstyret begrenset provianteringen til et usannsynlig minimum. Dette skapte hos min instruktør en mistillid til min forutseenhet og praktiske sans som ennå tynger ham, men dengang gikk det iallfall godt. Naturen ga oss av en overflod, så vi ikke bare berget livet selv, men også kunne strø om oss med materielle gaver til budeier og fekarer og andre nære frender i bu og seter.

Imidlertid hadde vi kløvet av ved Ongsjøseteren, og da vi etter nokså mye bråk og intens hjernevirksomhet hadde fått stablet de nokså innviklede teltene på bena, begynte vi straks å trekke opp middagsmaten fra Ongsjøbekken. Utpå kvellen inntraff så min instruktør kaptein W. etter en benveies marsj fra traktene omkring Gausdal Høyfjellshotell. Han hadde den prisverdige egenskap at han kunne skjule et englelig innhold under en maske av granitt, og jeg fryktet ham såre- og ganske unødvendig. Dertil hadde han en egen evne til å omskape en lyrisk betont naturstemning til hard, nøktern virkelighetsbedømmelse. ”Vi står opp kl. 5” sa han, ”så kan vi være tilbake i leiren ved 8-tiden om kvellen”. Han representerte det værste i tradisjonen, og skapte straks tvil om den frihet i livsutfoldelsen som jeg hadde sett henimot. Men han var som sagt nærmest en pansret engel, og da han tredje dagen ved avskjeden serverte meg kaffe på sengen kl. 4 fm. tilgav jeg ham villig at han så sterkt lot seg suggerere av merkelige forestillinger om dag og natt.

Ellers fikk arbeidet allerede første dagen den rette innvielse. Da vi nærmet oss toppen av Ongsjøfjell, sto en veldig elgokse ved varden med takkene kastet tilbake og været mot vinndraget med den lange, følsomme

mulen. Det var høytid. Ellers krydde det av elg i traktene, vi så dem nesten daglig, ofte i flokker på 3-5, og vi drev klappjakt på dem for riktig å kunne nyte de elegante bevegelsene. Ellers tror jeg nå at det var min assistent Anton som lokket til oss skogens og fjellets vilde dyr. Enkelte mennesker har den egenskapen at de alltid dumper rett oppi det som andre med uendelig møye og flid bare får gløtten av. Anton var iallefall slik. Ellers var han helt normal. Han var ekte fjellmann, hadde et smalt meget magert ansikt, små plirende øyne og en hard, kall latter som ofte kom uten forstandig berettigelse. Han lo også da han kom trekkende med to revunger som han med bare nevene hadde drådd ut av en fjellkløft som de var krabbet inn i. En annen gang kom han over en tranmor med to halvstore unger, og med sekken, som ved anledningen bl.a. inneholdt en flaske brennevin, fikk han slått den ene ungen såpass i svime at den kort etter var plasert ved siden av flasken. For ungen selv ble denne berøringen med brennevinet inngangen til den rene opphøyelse. Den ble solgt til de Sandvigske samlinger, fikk et kristelig navn, og var sålenge den levet en lokal størrelse av adskillig betydning. Som det nesten var å forutse skulle vi også renne borti en bjørn. Det var i hallene bortmed Vestmjøs at vi plutselig så en svart rygg skumpe bortgjennom uren og forsvinne over fjellkammen. ”Dette var bætterdø bjønn, gutt”, sa Anton og lo kalt. Det var den siste bjørnen i Vestfjellet. Den ble skudt året etter, og senere er det - såvidt jeg vet - ikke sett far etter den i disse traktene.

I mellomtiden var vi flyttet til Nordbua feleger. Kløvkaren min var verdens kjekkeste hjelper, men han var så framifrå til å juge og skrøna, at jeg alltid var i tvil om jeg skulle spille troende med fare for å bli ansett som idiot eller stille meg tvilende og resikere hans vennskap. Men da han sa at han med et eneste skudd hadde avlivet 30 fjellskarv ved å svinge løpet under skuddløsningen, da inntok jeg iallfall en bevisst reservert holdning. I felegret delte vi gjeterens enkle liv og sparsomme melk. Vi vennet oss til oksene som hadde visse likhetspunkter med min instruktør, men som jeg ved gjeterens hjelp raskere gjennomskuet. Det varte derfor ikke lenge før vi hadde overvunnet den naturlige uvilje mot dem. Motsetningsforholdet bunnar, såvidt jeg skjønner, vesentlig i at de er så mye sterkere enn en selv, og sparkar jord i øynene på en når hensikten nærmest er å innlede et hyggelig bekjentskap.

Mens vi var i Nordbua begynte jakttiden. Nu kom Antons iboende egenskaper riktig til sin rett. Ikke før gikk han ut med målestaven så vasset han i ryper, som ikke lettet svært langt før jeg var etter med bøssa og de 100 patroner. Imidlertid oppdaget vi snart at en død rype som ledd i en nødvendig ernæringsprosess bød på langt sværere problemer enn en levende. Etter noen dages tanketunge og lite stemningsmettede forsøk på å omdanne fjærbyltene til brunstekte delikatesser mistet jakten meget av sin tidligere tiltrekning. Dog ikke for Anton, som nu øynet en chance for en personlig opprustning som han tidligere ikke hadde drømt om. Jaktiveren formelig lystet ut av øynene på ham da han en lørdag ettermiddag etter velgjort dont bad om å få låne min gode hagle til en selvstendig jaktutfoldelse den neste dag. Det var ikke nei i min mund, men med en nidkjærhet, som ikke bare skyldtes omsorgen for vildtets bevarelse sat jeg om kvelden og fjernet hagleene fra et passende antal patroner og laget nye forladninger av den dun- og fjærhaug der lå som et utfordrende og irriterende monument over vore lukulliske villfarelser.

Det var med adskillig forventning vi imøteså jegerens hjemkomst til leiren. Han så uglad ut og steg tungt gjennom myren endda sekken så lett og slunken ut. Han formelig spyttet ordene ut: ”Nei, denne fillebørser har je inga tru på. Det gauv don tå håreineste rupe je skaut på, men neiggu om de vilde dette nei, svina. Å nå er je lei av denne fordømte flyinga,” sluttet han, og det var nesten som en bøn om medlidenhet i hans gamle glugger.

Jeg våget aldrig med en stavelse å røbe de onde anslag, og vi levet videre i fredens og fiskets tegn.

Det ble høst. Luften ble tindrende klar og ren, og skog og lyng lystet i gult og rødt. Om morgenen lå et lett rimdekke over myrene som forsvant i solen gjennom tusen dråper. Rypa drog seg sammen i store flokker og fisken ble løsere i kjøttet. Vi lå på Revsjøen feleger. Oppsynsmanden for Revsjøene var en betalt trell som var etter oss hver gang vi forsøkte å nappe litt av hans overflod. Men i mørket lurte vi ham. Vi vasset i elva til midt på livet og ljøstret og stakk hans fete fisk med rent og skyldfritt hjerte. Men et angstens napp i buksebaken følte vi nokk, når vi mente å høre rare lyd i natten. Møtte vi trellden neste dag forhandlet vi om fiskekjøp, men fant alltid prisen for stiv. Vi hygget os i forbrytelsen og følte ingen anger.

Men en dag kom den første sne. Haresporene begynte å dra seg som rare

prikker mellom kratt og småbjørk og gikk som rake linjer oppover fjellsidene. Vi hengte bjølla på Anton som klumpet avsted og laget bjørnefar i sporene etter harens lette dans, Og en hare fikk vi også før vi trasket bygden til, bak singlende hestebjeller og knirkende kløvmeiser.

- * -

Noen år senere lå jeg ved Oppsjøen. Eieren var en stor egoist når det gjaldt fisket, og det ble nokså mye smalhans. Jeg var derfor gla da jeg skulle flytte vestover utenfor de nøye avgrensede eiendomsrettigheter. Min flyttekar var en merkelig kar som hette Østen. Han var svartere enn noen annen hvit mann jeg har sett, og var eier av et lite bruk og mange unger øverst i Torpa. Folk hadde advart meg mot ham fordi han skulle være rapsete og svært lite nøye når det gjaldt eiendomsretten. Men jeg hadde respekt for ham, særlig etter at jeg hadde sett hvorledes han med et eneste blick hadde ydmyket den største og mest mannvonde okse som noengang har blåst og heidoret. Det var på Nashaugseteren. Bestet som var en profesjonell fare var kommet seg løs og hadde på et øyeblikk skapt panikk ikke bare blandt kjerringer og unger, men også blandt innfødte sterke menn som raskest mulig hadde bragt sig i sikkerhet i hus eller tre. All utendørs virksomhet var blitt livsfarlig. Da kom Østen. Nesten uten å verdige villdyret et blick, tok han den i neseringen og førte den tilbake til inngjeringen. Og oksen lusket som en sau etter ham. Fra den dag tiltrodde jeg ham store evner, og jeg hadde intet imot å anbetro ham flytningen av mitt jordiske gods til traktene ved Røssjøen. Snart hygget vi oss i Smiugarens jaktmarker på fjellslettene under Snuen og Djuptjernknatten og førte et avvekslende liv mellom kulflokker og gjeitstroer og venlige budeier. Når vi ville beundre skaperverkets fullkommenhet besteg vi Solskiva, og ellers livnæret vi oss fra de mange vann og tjern som innbød til denslags. Men en dag øynet jeg Østens skygge. Teltfreden ble brutt, og vi ble befridd for det meste av våre kolonialvarer, klær og andre nødvendighetsgjenstander, de som betød så meget for vårt daglige liv. Det var et ubehagelig intermesso. som forskriftsmessig straks ble meldt til rette lensmann. To dager etter var han på pletten med gullsnor og dokumentmappe. Han fant hvile og gjestfrihet i mit telt, og tiden kortet jeg med de beste historier jeg hadde fra vårt enkle frie liv. Men han var en tung mann å underholde, og hans smil var nærmest stivt de få ganger jeg

appellerte til det. ”Det var det fisket”, sa han. Gla over endelig å ha funnet han interessesentrum la jeg ut om våre meritter bort gjennom tjern og vann med den spiss på skildringen som er jegeres og fiskeres særeie. Det eneste jeg oppnådde var at det faktisk gikk et smertelig drag over hans alvorlige fasade. ”Nei, det er best å komme til saken”, sa jeg. ”Saken,” sa han. I de neste minutter ble konversasjonen noe springende. Men omsider skjønnte jeg at han overhode ikke hadde mottatt noen anmeldelse fra meg, men at hans embedsvandring gjaldt en anmeldelse på meg for ulovlig fiske. Nå var det min tur til å anlegge det smertelige draget, ikke minst fordi jeg i omgjengelig elskverdighet hadde utlevert ham alle bevisene og vel så det.

Den gang måtte det gå galt.

Senhøstes lå jeg og dro not sammen med eieren av Synnseter. Vi rensset bra opp i kulpene nedenfor Synnfjorden, og vi hadde vanskelig for å slutte enda mørket seg på oss. Da kom Østen, svart som vanlig, og med en mistenkelig tung sekk på ryggen. Jeg ante at jeg kanskje hadde eiendomsrett til litt av hvert dernede, men lensmannens besøk hadde tross alt gjort meg til Østens kollega, og jeg trykket ham i hånden med den riktige samkjensle.